

Сумський державний університет
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Інститут журналістики

Sumy State University
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Institute of Journalism

ISSN 2415-8496

О Б Р А З

OBRAZ

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

Випуск 3 (25) ' 2017

Issue 3 (25) ' 2017

Суми
Сумський державний університет

Sumy
Sumy State University

2017

Україна, плакали з жалю, що зжили вони весь вік свій у неволі й рабстві і що мало їм осталося жити на білому світі, коли зійшло сонце волі» (ч. 3).

Чітко й доступно співробітники газети намагалися пояснити широким масам політичні цілі (наприклад, що означає автономія України), висвітлити найпекучіші питання дня, показати суть національних змагань. Так, у публікації «До «Просвіт» уже з перших рядків розтлумачувалося значення цих культурно-просвітніх товариств: «Просвіти» – це ті огнища на селах, у котрих селяне здобувають зараз не тільки просвіту, знання, книжку, газету, а й політично виховуються. Вони одгукуються на всякі політичні події, гуртують коло себе найбільш інтелігентних, найбільш свідомих, політично зрілих людей свого села. «Просвіти» це є культурний і політичний нерв села, культурно-політичний центр села» (ч. 16). Невипадково автор наголошував на тому, що кожен повинен працювати задля майбутнього, адже лише своїми руками необхідно «кувати свою долю».

Як правило, кожне число відкривалося статтями настановного характеру («Чого ми хочемо Автономії?», «До «Просвіт»), офіційними матеріалами («Резолюції Українського військового з'їзду», Універсал Української Центральної Ради, Статут Товариства «Українська хата») тощо. Друкувалися кореспонденції й замітки, серед яких: «Український гурток», «Заснування товариства «Українська хата», «Українська маніфестація», «Вечір пам'яті Шевченка на селі» та ін. Чимало публікацій написано головою Товариства «Українська хата» письменником М. Чернявським (користувався також криптонімом М. Ч.), зокрема статті «Україна, автономія, федерація» (згодом вийшла в світ однойменна брошура), «Боротьба за народню свободу»; некролог («Степан Іванович Лоначевський-Петруняк»), а також вірші («Грім на Стоході», «Добра вість мов пташка з раю»).

Активно виявив себе на шпальтах українського часопису земський службовець Іван Челюк (криптонім І. Ч.). Його перу належали статті, огляди, кореспонденції, вірші, серед яких: «Як ми здобули собі автономію», «Якими національностями заселена Херсонщина», «Наречіє», «Федерація», «Заснування Херсонської спілки кредиторів та ощадно-позичкових товариств», «Городський театр». Звертають на себе увагу й такі публікації, як «Голос галичанина» В. Я., «З спогадів про українську маніфестацію» М. Сидоренка, «Відчит про поїздку на села» Солухи, «До самодіяльності!» Сергія Чайки, «Український театр в Херсоні» Г. Шумського, «Сором вам...» Г. Троянівського. Зокрема останній автор звертався до вчителів і вчительок, які ще не зрозуміли значення побудови національної школи й не записалися на курси українознавства.

Дещо офіційний характер мали херсонські видання «Вістник Секретаріата Херсонщини» та «Вістник Секретаріата Херсонщини Української Народньої Республіки» (як продовження попереднього часопису). Правдиві народні почуття висловлені на шпальтах тижневика «Зоря» (орган видавництва «Просвіта» в м. Широкому Херсонської губернії) та газети «Дніпро», якою в Херсоні послідовно опікувалися товариства «Праця», «Дніпрова праця», «Думка». Цей останній часопис мав надзаголовок «В праці перемога» і подавав гасло: «Нехай живе Українська Демократична Республіка в Федеративній Росії!». У передовій статті редакція наголошувала: «Треба стрепенутись! Треба розшукати певний шлях до життя і уперто ним прямувати. Так переможуйте ж, товариші, всяку байдужість і енергійно берітеся кувати народне щастя... Так сміло ж рушайте в дорогу! До праці!.. За щастя, братерство, за рівність, за землю, за волю!..» (№ 1). Такі ж тематичні наголоси зроблено в інших публікаціях («До праці» і «Як вирішити земельне питання» П. Мова, «Тільки на себе надіймося» Н. Літа, «Непослідовні» Н. Л., «До освіти» М. Слухая, «По якому праву» Я. Ленченка, «До самодіяльності» Ікса). Низка художніх творів – вірші, драматичні жарти, сатиричні оповідання, новели – належали Павлові Нескажухто (ймовірно, це один із псевдонімів редактора П. Молокова, який видавав свої твори окремими

книжками; псевдонім П. Мова теж може стосуватися цього ж автора). У «Дніпрі» літератор опублікував такі твори: «Муки, сльози...», «Раби проснулись...», «До менту», «В селі», «Подумала ... та й пішла», «Черга», «Посердилися», «Визначили», «Народник», «Забув», «Похвастав», «Невеличкий фельетон».

Українські демократичні починання відчувались упродовж 1917 – початку 1918 рр. і на Харківщині. З 30 березня 1917 р. почав видаватися орган Харківської організації Української соціал-демократичної партії (УСДРП) «Робітник» (№ 1–4), 27 травня місцевий комітет цієї ж партії випустив один номер «Виборчого листка до городської Думи». З квітня по жовтень видавнича спілка «Рідне слово» заснувала однойменну газету, а з кінця листопада 1917 р. почала функціонувати щоденна соціалістична газета «Нова громада» (орган Ради Слобідської України, до якої входили соціалісти різного забарвлення: демократи, федералісти і революціонери).

Звертаючись до читачів, редколегія «Рідного слова» підкреслювала: «Можемо бути людьми різних переконань, але нехай єдне нас одно – ми українці і хочемо добра Україні, добра усьому українському народу, як він єсть весь. Під сим гаслом піде «Рідне слово». Щоб як прийдуть вибори до Установчих зборів, – щоб стала Україна вся на оборону свого національного життя, на оборону рівності з другими народами». Висловлювалось також прохання збирати кошти на газетний фонд: «Тільки просвіта на рідній мові дасть рівність в культурній сім'ї народів: инша форма перетворює народ в матеріал для торжества чужої культури. Дайте ж, багаті люди, свою жертву, або краще сказати, віддайте свій довг українському народу в сю велику історичну хвилю» [6]. Редакція подала гасло: «Роби, що в твоїх силах, роби зверх своїх сил, або хоч грошима допоможи тим, хто робить... Допоможіть кувати долю українського народа!».

Серед авторитетних кореспондентів «Рідного слова» Г. Хоткевич, Х. Алчевська, О. Синявський, М. Плевако, А. Животко (на той час – член товариства «Просвіта» з Острогозького повіту на Воронежчині). Щономера подавалися матеріали про політичний та духовно-освітній розвиток українського народу – статті й кореспонденції «Українізація кооперативів», «Велика справа – націоналізація армії», «Політичні завдання українського народу» тощо. Короткі повідомлення й дописи публікувалися у рубриках «Хроніка», «З українського життя Слобожанщини», «По Україні», «Українські часописи», «Дописи», «Всякі вісти», «Замітки за тиждень». Чимало публікацій висвітлювали шляхи розвитку національної школи («З'їзд педагогічний», «Доклад про школу» учителя Стороженка, «З шкільної справи» солдата І. Чаговця, «Московська школа на Україні» Д. Ткаченка, «Українознавство в середній школі» О. Галіна).

Не залишилися поза увагою редакційної комісії питання жіночої діяльності, зокрема друкувалися дописи про Харківський жіночий союз. Так, в одній із публікацій ставилося першочергове завдання виховання української дитини: «Поки закладуться університети, гімназії та другі школи на українській мові, жінка вже тепер вивопнює своє діло, бо хто як не рідна мати навчить свою дитину рідної мови, серце кожної жінки-українки мимоволі диктує, що її рідна дитина має говорити по-українськи» (1917. – № 5). У повідомленні «Жінки-українки, єднайтесь!» мовилось про створення Української жіночої спілки (1917. – Ч. 3).

Український дух підтримувала й харківська газета «Нова громада» (в грудні 1917 р. вийшло також два екстрені вечірні випуски). Гаслом видання служили слова: «Хай живе вільна Українська Народня Республіка!», «Хай живе Українська Народна Республіка в Російській Федерації Республік!». Існували постійні рубрики: «Телеграми», «По Україні», «По Росії», «На Слобожанщині», «У Харкові», «З життя товариств і організацій», «З газет», «Дописи», «Лист до редакції» та ін. Подавалися повідомлення про музично-театральне життя, календар виборів, перебіг політичних подій у країні тощо. З різних місцевостей надходили дописи від громадських корес-

пондентів. Знадобився тут і літературний досвід Г. Михайличенка, А. Заливчого, М. Василенка, М. Плевака, Як. Довбищенка та ін.

До процесів українізації місцевої преси в 1917 р. прилучилися й такі харківські часописи, як щотижневий журнал «Вестник южных железных дорог», щоденна робітничка газета «Донецкий пролетарий», орган Харківського комітету Партії соціалістів-революціонерів «Земля и воля», орган Ради робітничих і солдатських депутатів «Известия юга», видання Харківського губернського земства «Народное дело», двомовна газета «Труд і воля» та ін. Скажімо, зазначений журнал опублікував українською мовою поетичний цикл С. Ф. Костенка «До братів-українців»; «Донецкий пролетарий» подавав повідомлення про політичні події на батьківщині («Українська республіка», «Українська конституція», «Українське питання»), рідною мовою в газету дописували два автори – Медвідев (так в оригіналі) та М. Орлик. Деякі матеріали на шпальтах «Земли и воли» вміщував Г. Михайличенко («Українство і війна», «Селянські союзи і Ради селянських депутатів»), у яких наголошував на «розростанні» українського національного руху, поширенні соціалістичних ідей, здатних згуртувати трудове селянство. Цей же публіцист, як і його політичні й творчі побратими (М. Петренко, М. Василенко, Я. Довбищенко, О. Соколовський та ін.), активно виступав на шпальтах щоденної харківської газети «Известия юга» (1917–1918), що мала революційно-демократичне (соціалістичне) спрямування. Публікації декого з названих вище авторів помітні й на сторінках двомовної газети «Труд і воля»: М. Василенко писав про «Організацію села», О. Соколовський (він також був редактором українського відділу) здебільшого висловлював міркування про політичну, економічну, культурно-духовну долю своєї землі («Українська демократія та її завдання в теперішній час», «Про український демократичний блок», «Волосне земство», «Темна історія», «Зраділи») та ін. Тож соціалістичний блок Харкова активно впроваджував національне питання на шпальтах своїх газет, прилучав читачів до рідної мови.

Невипадково єдина в 1917 р. українськомовна газета Харківщини – «Голос села» була органом Охтирської групи Української партії соціалістів-революціонерів. Із першого номера редакція закликала читачів: «Вчіться читати по-нашому!» і далі розгортала цю думку: «Стидно тому, хто вміє читати, і не читає українських газет і книжок!». Далі пояснювалося, як треба вимовляти окремі букви.

У вступній статті «Наша газета» розкривалася потреба за нових умов видавати часопис, у якому б висловлювали свої думки і писали «наші громадяни – селяне з хуторів, сел, слобід Охтирського уїзду, писали просто, як вони знають і уміють» [7]. Своє завдання редакція «Голосу села» вбачала в поясненні того, про що слід знати при виборі нового державного управління: про автономію України, Установчі збори, партійне гасло «Землі і волі!»; знати про тих, хто боронить насамперед інтереси селян.

Ще кілька часописів, що видавалися в Харківській губернії повітовими громадськими комітетами, долучилися до поширення рідного слова, хоча були двомовними: «Голос народа» (Куп'янськ, 1917–1918), «Змиевская общественная газета» (Зміїв, 1917), «Известия Валковского уездного общественного комитета» (Валки, 1917), а також «Лебединские известия» (Лебедин, 1917), земська газета «Право народа» (Вовчанськ, 1917–1918), соціалістичне видання «Революционное слово» (Богодухів, 1917), два журнали сільськогосподарської тематики – «Сельско-хозяйственная жизнь» (Валки, 1917) та «Известия по пчеловодству» (Богодухів, 1916–1917). Скажімо, значна частина кореспонденцій, заміток, оглядів, дописів, поезій на шпальтах «Голоса народу» подана українською мовою. Це не лише повідомлення в рубриці «По Україні», а й офіційні матеріали Українського уряду, окремі публікації Олени Киянки (фейлетони «Спасівські мухи» та «Як здобути у Куп'янську фунт сахарю»), С. Онищенка (звіт «Про з'їзд Слобожанщини» та огляд «Дикунство»), Михайла Сло-

божанця («Чого нам треба» («автономія, земля і воля»)) та «Українське життя в Харкові»), Ол. Курило («Перше волосне земське зібрання (вражіння»)), І. Остапенка (новела «Не могу вірити»).

З Діючої армії та з Карпат надходили листи від національно свідомих фронтовиків. Один із них, Лука Шелест («З листа солдата-поета (українця»)) писав, що сумує за Україною «на Карпатській горі», всі його побратими хочуть автономії України. Він закликав: «Терпеливо кінчати почату роботу, щоб скоріш вийти на рівну дорогу!». Цьому ж авторові, «солдатові-артилеристові з Дієвої армії», належало й кілька поезій («Прощання з Україною», «Каска», «Могила», «На Карпатах», «Рідна мова», «Борцям»), де він прагнув зазирнути в майбутнє: «Батьків своїх достойні будем, – Україна буде вільна знов! І, поєднавшись, все здобудем – І волю, й щастя, і любов!».

Низку матеріалів присвячено освіті й вихованню, зокрема й українському шкільництву. Це замітки, звіти, кореспонденції «З життя українських курсів» Михайла Останнього, «Закриття українських курсів» просвітянки Галини Жихаревої, «Українська школа» М. Зінкевича, замітка М. Возняка про рідну мову, «Про українізацію школи в Куп'янському повіті» Михася Костенка. Цієї ж теми стосувалася постанова повітового Громадського комітету 16 травня 1917 р. про національну шкільну справу (переклад здійснили Михайло Костенко та Ол. Жихаренко). Останній автор також подав огляд «Про складання кадрів українських учителів», «переповівши», як він зазначив, доповідь В. Дурдуківського на Київському учительському з'їзді в травні того ж року.

Активним кореспондентом газети був Олесь Жихаренко: подавав огляди «З газет» і «По Україні», окремі матеріали літературно-критичного ґатунку. Скажімо, в публікації «Сучасне становище українського письменства» наголошував на думці, що «велика будучина жде українську поезію»; в полеміці з кадетами аргументував поезією О. Олеся про рідну мову й закликав «За волю України!». Його перу належать вірші («Українському народові», «Україні», «Вечірній спів»), статті («Перемога революційного народу», «Наші дні»). Поезію пропонували редакційній колегії Василь Алешко («Вдихну, вдихну живої сили...», «Милий, любий, брате мій», «До молоді», «На руїнах»), селянин Гриць Пашенко («Братам-Українцям», «Прохання»), Павло Волобуєв та ін. Кореспонденції, дописи й листи надсилали агітатор Шутько, М. Вовк («Вісті з України»), В. Алешко («Українська вистава»), Василь Волинський (замітки з Вовчанська), Н. А. Г. (дописи з Нижньої Дуванки Куп'янського повіту) та ін.

Висновки та перспективи. Зі створенням Української Центральної Ради, проголошенням Української Народної Республіки почався активний процес українізації преси: виникали газети рідною мовою, російськомовні друкували офіційні матеріали, подавали дописи кореспондентів, вводили національні рубрики та відділи, загалом впроваджували двомовність чи згодом переходили на українськомовний варіант. Чимало новонароджених часописів на території Наддніпрянщини мали політичний характер (передусім сповідували соціалістичні ідеали), право нації на самовизначення було задекларовано у формі автономії (як перший етап до державної незалежності). Серед важливих питань, що відповідали духовному відродженню України в умовах національно-визвольної боротьби, залишалися єдність, патріотичні почуття, плекання засад рідної мови й культури.

Проблемно-тематичний зріз української преси періоду 1917–1921 рр. потребує подальшого скрупульозного дослідження, зокрема із залученням контент-аналізу. Адже від усвідомлення уроків минулого залежить і наше майбутнє.

1. *Про проект «Революція 100»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.istpravda.com.ua/themes/rev100/about/>. – Дата доступу: 15.07.2017.

2. *Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 років та вшанування пам'яті її учасників на період до 2021 року* [Електронний

ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2016-%D1%80>. – Дата доступа 27.06.2017.

3. 10 ключових діячів Української революції // <http://www.bbc.com/ukrainian/features-40118493>. – Дата доступа: 27.06.2017.

4. Мукомела О. На зламі віків: українська журналістика на початку ХХ ст. : навч. посіб. / Олександр Мукомела. – К. : Грамота, 2010. – 240 с.

5. Михайлин І. Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812–1917 / І. Л. Михайлин. – Харків : Колорит, 2007. – 366 с. : іл.

6. Звернення // Рідне слово. – 1917. – 1 (13) квіт.

7. Наша газета // Голос села. – 1917. – 2 лип.

UDK 007 : 304 : 070

«Revival of the Soul of People»: national and patriotic range of issues of the Ukrainian regional press in 1917

Sydorenko Natalya,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, 36/1, Melnykova St., Kyiv, 004119, Ukraine, e-mail: n.m.sydorenko@gmail.com

The main objectives of the study are to define the features of national and patriotic range of issues, which was illuminated on the pages of the Ukrainian press in 1917. Regional newspapers on the territory of East Ukraine in the period of national liberation movements became the object of the article. Ukrainian-language periodicals that began to appear in all districts of Naddniprovschyna are attracted foremost, lighting up essential issues of that time: the future of the state, motive forces, education and culture, language and civil priorities and others like that. People's Ukrainian organ of Odesa Military Council "Ridnyj kurin / Native hut" (1917), political and economic newspaper "Ukrainske slovo / Ukrainian Word" (Odesa, 1917), Kharkiv weekly "Ridne slovo / Native Word" (1917), daily organ of the Council of Slobidska Ukraine "Nova hromada / New Community" (Kharkiv, 1917–1918), newspaper of the Ukrainian Party of socialists-revolutionaries "Holos sela / The Voice of Village" (Ohtyrka, 1917), Kherson newspaper "Dnipro / Dnipter" (1917–1918), and others are among them. Long-term searching work in the libraries and archives of Ukraine and Russia allowed accumulating the certain array of data that does not need the separate monitoring of the press. Thus personal experience and study in the field of periodicals allowed to select the Ukrainian-language (or bilingual) regional newspapers of East Ukraine, primarily from Kharkiv and Kherson provinces (inclusive with Kharkiv and Odesa). The scientific methods of description, analysis, synthesis, and comparison allowed recreating the problem-thematic features of the patriotic press of regional character.

Key words: Ukrainian press, national unity, national and patriotic range of issues.

«Возрождение души народа»: национально-патриотическая проблематика на страницах украинской региональной прессы 1917 года

Сидоренко Наталья

Цель исследования – определить специфику национально-патриотической проблематики, которая освещалась на страницах украинской прессы 1917 г. Объектом этой статьи являются региональные газеты на территории Восточной Украины периода национально-освободительной борьбы. Внимание обращено прежде всего на украинскоязычную периодику, которая начала появляться во всех регионах Надднепрянщины, освещая существенные вопросы: будущее государства, движущие силы, образование и культура, язык и гражданские приоритеты. Среди таких изданий: народный украинский орган Одесского военного совета «Рідний курінь» (1917), политическая и экономическая газета «Українське слово» (Одесса, 1917), харьковский еженедельник «Рідне слово» (1917), ежедневный орган Совета Слободской Украины «Нова громада» (Харьков, 1917–1918), газета Украинской партии социалистов-революционеров «Голос села» (Ахтырка, 1917), херсонская газета «Дніпро» (1917–1918) и др. Многолетняя поисковая работа в библиотеках и архивах Украины и России позволила накопить определенный массив данных, не требующих отдельно мониторинга прессы. Таким образом из личных наработок избраны украинскоязычные (или двуязычные) региональные газеты Восточной Украины, прежде всего учтены издания Харьковской и Херсонской губерний (включительно с Харьковом и Одессой). Использование общенаучных методов описания, анализа, синтеза, сравнения позволили отобразить проблемно-тематические особенности патриотической прессы регионального характера.

Ключевые слова: украинская пресса, национальное единство, национально-патриотическая проблематика.

1. About the project «Revolution 100», available on: <http://www.istpravda.com.ua/themes/rev100/about/> (accessed 15 July 2017).

2. On Approval of the Plan of Measures to Celebrate the 100th Anniversary of the Events of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 and to commemorate its participants on the period till 2021, available on: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/777-2016-%D1%80> (accessed 27 June 2017).

3. 10 key figures of the Ukrainian revolution, available on: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-40118493> (accessed 27 June 2017).

4. Mukomela, O. (2010), *Na zlami vikiv: ukrainska zhurnalistyka na pochatku XX st.* [On the fracture of centuries: Ukrainian journalism at the beginning of the XX century], Hramota, Kyiv, Ukraina.

5. Mychajlyn, I. L. (2007), *Narys istorii zhurnalistyky Kharkivskoi hubernii. 1812–1917* [Essay of history of journalism of the Kharkiv province. 1812–1917], Koloryt, Kharkiv, Ukraina.

6. Appeal (1917), *Ridne slovo* [Native word], 1 (13) April.

7. Our newspaper (1917), *Holos sela* [The voice of the village], 2 July.

Стаття надійшла до редакції 04.09.2017

УДК 007 : 304 : 070

«ВІДРОДЖЕННЯ ДУШІ НАРОДУ»: НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРЕСИ 1917 РОКУ

СИДОРЕНКО Наталя,

д-р філол. наук, проф.,

Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, вул. Мельникова, 36/1, Київ, 04119, Україна,
e-mail: n.m.sydorenko@gmail.com

Мета дослідження – визначити особливості національно-патріотичної проблематики, що висвітлювалася на шпальтах української преси 1917 р. Об'єкт цієї статті – регіональні газети на території Східної України періоду національно-визвольних змагань. Залучено передусім українськомовну періодику, що почала з'являтися в усіх місцевостях Наддніпрянщини, висвітлюючи сутнісні питання: майбутнє держави, рушійні сили, освіта й культура, мова й громадянські пріоритети тощо. Серед таких видань: народний український орган Одеської військової ради «Рідний курінь» (1917), політична та економічна газета «Українське слово» (Одеса, 1917), харківський тижневик «Рідне слово» (1917), щоденний орган Ради Слобідської України «Нова громада» (Харків, 1917–1918), газета Української партії соціалістів-революціонерів «Голос села» (Охтирка, 1917), херсонська газета «Дніпро» (1917–1918) та ін. Багатолітня пошукова робота в бібліотеках і архівах України та Росії дозволила нагромадити певний масив даних, що не потребують окремого моніторингу преси. Таким чином із особистих напрацювань обрано українськомовні (або двомовні) регіональні газети Східної України, передусім враховано Харківську і Херсонську губернії (включно з Харковом та Одесою). Використання загальнонаукових методів опису, аналізу, синтезу, порівняння дозволили відтворити проблемно-тематичні особливості патріотичної преси регіонального характеру.

Ключові слова: українська преса, національна єдність, національно-патріотична проблематика.

Вступ. 100-ліття Української революції 1917–1921 рр. стало для країни певним історичним уроком того, як завойовується державність, якими національно-політичними зусиллями її можна зберегти чи втратити. Невипадково інтернет-видання «Історична правда», заснувавши спеціальний проект «Революція 100» (тексти, відео, фото про «фундамент новітньої української державності»), поставило перед українцями сутнісні питання сьогодення: як зберегти націю, як здобути імунітет проти руйнівників і загарбників, зрештою, як критично переосмислити досвід минулого... [1]. До виконання цієї історичної місії долучилися тижневик «Дзеркало тижня», Історико-меморіальний музей Михайла Грушевського, інтернет-проект «Лікбез. Історичний фронт» та ін. Така діяльність цілком відповідає низці заходів, затверджених розпорядженням Кабінету Міністрів України щодо відзначення 100-річчя подій Української революції 1917–1921 рр. і вшанування пам'яті її учасників. Серед необхідних справ науково-просвітницького та патріотично-мистецького спрямування (конференції, виставки, літературні конкурси, публікація нових документів, дискусії тощо) звернена увага й на громадські проекти щодо створення «інформаційно-просвітницького інтернет-порталу “Українська революція 1917–1921 років”, а також мультимедійних та інших високотехнологічних проектів» [2].

У цьому руслі радіо Свобода підготувало добірку цікавих матеріалів, серед яких «50 найвизначніших подій Української революції. 1917–1921», «Десять «фронтменів» Української революції на початку 1917-го». ВВС Україна разом із провідними істориками визначила десять ключових діячів цього періоду, які найбільше вплинули на тодішні та майбутні події. Це М. Грушевський, С. Петлюра, В. Винничен-

ко, П. Скоропадський, Є. Коновалець, М. Омелянович-Павленко, Є. Петрушевич, П. Болбочан, Н. Махно, М. Міхновський [3]. Дискусійні питання сьогодні обговорюються в соціальних мережах – блоги істориків та активних громадян, фільми й сюжети на Youtube, віртуальні виставки й музеї тощо. Політично-національні й життєві реалії 1917–1921 рр. нині переосмислюються з погляду сучасності, суголосності державних кроків України у ХХІ ст.

Чимало оригінальної та правдивої інформації про минуле зберігають часописи, що функціонували в період національно-визвольних змагань початку ХХ ст. Ця преса досі вивчена лише фрагментами, без цілісного зв'язку з історичним контекстом, мережею преси на всіх українських територіях та поза ними, часто без розшифрування імен, заглиблення у контент і розуміння публіцистичної риторики «буремних літ». Дослідниками на цій ниві виступили історики (В. Солдатенко, Ю. Шаповал, В. Яневський, Т. Гунчак, М. Стахів та ін.), а також журналістикознавці (О. Мукомела, І. Крупський, І. Михайлин, І. Павлюк, О. Пархитько, В. Гадзюк та ін.). Так, у навчальному посібнику «На зламі віків: українська журналістика на початку ХХ ст.» О. Мукомели вперше українська преса політичного ґатунку, різнопартійних орієнтирів розглянута досить прискіпливо й об'єктивно [4]. У поле зору харківського дослідника професора І. Михайлина потрапили місцеві часописи від 1812 до 1917 р. [5]. В окремих наукових статтях простежуються огляди тих чи інших українських газет і журналів періоду 1917–1921 рр., що висвітлювали реалії поточного суспільного життя, намагаючись охопити різноманітні проблеми свого часу.

Мета цього дослідження – визначити особливості національно-патріотичної проблематики, що висвітлювалася на шпальтах української преси у 1917 р. *Об'єкт* статті – регіональні газети на території Східної України періоду національно-визвольних змагань. Залучено передусім українськомовну періодику, що почала з'являтися в усіх місцевостях Наддніпрянщини, висвітлюючи сутнісні питання: майбутнє держави, рушійні сили, освіта й культура, мова й громадянські пріоритети тощо. Серед таких видань: народний український орган Одеської військової ради «Рідний курінь» (1917), політична та економічна газета «Українське слово» (Одеса, 1917), харківський тижневик «Рідне слово» (1917), щоденний орган Ради Слобідської України «Нова громада» (Харків, 1917–1918), газета Української партії соціалістів-революціонерів «Голос села» (Охтирка, 1917), херсонська газета «Дніпро» (1917–1918) та ін.

Методи дослідження. Відсутність бібліографічних показників преси, що видавалася на території Східної України у ХІХ–ХХ ст., ускладнює завдання вибору джерел дослідження; кожному науковцеві доводиться самостійно знаходити й систематизувати часописи (скажімо, за географічними, хронологічними, мовними, тематичними ознаками). Багатолітня пошукова робота в бібліотеках та архівах України й Росії дозволила нагромадити певний масив даних, що не потребують окремого моніторингу. Таким чином із особистих напрацювань обрано газети національно-патріотичного забарвлення, що видавались українською мовою (або були двомовними) на території Східної України впродовж 1917 р. Передусім враховано Харківську і Херсонську губернії (включно з Харковом та Одесою). Використання загальнонаукових методів опису, аналізу, синтезу, порівняння дозволили відтворити проблемно-тематичні особливості патріотичної преси регіонального характеру.

Результати й обговорення. Політичні події лютого – березня 1917 р., зокрема акт про зречення монарха, формування Тимчасового уряду в Росії, створення Української Центральної ради на чолі з М. Грушевським, ініціювання автономії України, покликали до життя періодику нової формації – партійні органи національного спрямування та народну українську пресу, що виникали не лише у великих містах Наддніпрянщини – Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі, а й в інших містах губернського підпорядкування (Прилуки, Ромни, Гадяч, Павлоград, Широке, ін.). Газети

в Херсоні, Миколаєві, Єлисаветграді, Чернігові, Борзні, Городні, Козельці, Ніжині, інших населених пунктах передруковували матеріали з київських газет («Нова Рада», «Робітничка газета», «Народна воля»), вводили рубрики «На Україні», подавали підбірки важливої інформації рідною мовою, створювали українські відділи (наприклад, «Український одділ» у газеті «Известия Херсонского губернского комитета спокойствия и безопасности» (колишні «Губернские ведомости»). Усе частіше на шпальтах місцевої преси з'являлися публікації на кшталт «Від Генерального секретаріату України», «Від Генерального секретаріату фінансів України», «До української людности», «До свідомого громадянства України», «Універсал УНР» і т.п. Так, уже з листопада 1917 р., після проголошення Української Народної Республіки, більша частина двомовної газети «Чернігівські губернські відомості» була відведена повідомленням, ухвалям, законам, циркулярам Генерального секретаріату, звітам про засідання Малої Ради тощо.

Найбільша кількість українськомовної преси в 1917 р. сформувалась у Київській губернії – 18 назв видань зафіксовано в різних джерелах. Це «Вільна думка», «Вільна Україна», «Канівські вісті», «Козацька думка», «Село», «Селянська думка», «Чигиринські вісті», «Школа і життя», що видавались у Смілі, Бердичеві, Умані, Каневі, Білій Церкві, Таращі, Чигирині та інших містечках.

Значний розголос отримала новонароджена українська преса в Харківській і Херсонській губерніях. Так, Бюро преси українського одеського громадянства уже 23 березня 1917 р. почало видавати політичну та економічну газету «Українське слово» з метою «мати свій вільний голос у перебудові старого рабського раду Російської держави на новий вільний» (№ 1). Редакційна колегія на чолі з В. Чеховським прагнула висвітлювати «всі події нового життя української нації», фіксувати майбутні перетворення, дбати про «повну автономію». З газетою співпрацювали відомі українські публіцисти й громадські діячі, серед яких і столичні та місцеві літератори: В. Самійленко, І. Степенко, М. Шаповал, І. Майстренко, І. Липа, Ю. Липа, В. Мурський, Г. Комарова, С. Шелухін та ін. Статті, дописи, етюди, поезії, матеріали інших жанрів присвячувалися новим поглядам на національну школу й літературу, курси українознавства й професійні спілки, допомогу виселенцям та армії тощо. Нетривалий час в Одесі видавались двотижневий додаток «Солдатська думка» (№1–3) до однойменної російськомовної газети, а також політичний часопис виборців до міської думи «Український виборець» (№ 1–4).

Продовжувачем попередніх ідей виступила й одеська народна українська газета «Рідний курінь», що мала подбати про «об'єднання українського трудового люду, української народної інтелігенції, робітників, селян; освітлення подій біжучого життя...; пояснення ролі України в будучій великій федеративно-демократичній Російській республіці» (№ 1). Чимало кореспондентів «Українського слова» та «Солдатської думки» виявилися й тут «рицарями чемності в боротьбі за демократію» (№17), долаючи видавничо-поліграфічні та фінансові складнощі. Їхнім покликанням стало – «нести в народ знання, світло, аби будити любов до свого чудового рідного слова» (№ 20).

Мовою свого народу звернувся до читачів 12 квітня 1917 р. «Вістник Т-ва “Українська хата” в Херсоні». Рада зазначеного Товариства закликала свідомих громадян гуртуватися, спільно йти до «храму Правди й Волі», яким повинен був стати «новий, вільний храм держави російської», до якого б українці на правах автономії приєдналися «як вільні до вільних, як рівні до рівних» (ч. 1). Мова публікацій – проста та зрозуміла кожному, без зайвого офіціозу. В передовій статті «Чого плакали люде?» М. Чернявський писав: «16 квітня в Херсоні плакали люде. Плакали люде старі й молоді. Люде з порушеними нервами й люде з нервами міцними, залізними. Плакали на ясному святі народа українського... Плакали того, що зворушилась у їх душа до глибин і таємниць своїх. Плакали з радости, що побачили очі їх, як воскресєє